

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.03 у Національній академії
внутрішніх справ
ДП-680, м. Київ, Солом'янська пл., 1

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Лащука Єфрема Вікторовича
на дисертацію Берила Олександра Георгійовича
«Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним
працівником», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Актуальність теми дослідження зумовлена насамперед тим, що право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування закріплене у ст. 49 Конституції України. Однак наразі все активніше впроваджується ідея про те, що медицина є більше сферою послуг, аніж безоплатним правом кожної особи. Крім того, вельми гостро постає проблема щодо якості надання медичних послуг працівниками відповідних установ МОЗ України під час здійснення ними своїх професійних обов'язків. Це, з одного боку, свідчить про зниження рівня професійності медичних працівників, а з іншого – про нівелювання престижу професії та легковажний розрахунок на уникнення відповідальності. Тому кримінально-правова охорона зазначених суспільних відносин має бути одним із пріоритетних напрямів кримінально-правової політики держави.

У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) встановлено кримінальну відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139). Питання щодо кримінальної відповідальності за вчинення зазначеного злочину належать до числа найбільш складних та малодосліджених у доктрині вітчизняного кримінального права.

Відділ НАВС		
Ex. №	2757	
15	06	20 18 р.
кількість аркушів:		
сн. док.	12	додаток

Незважаючи на наявність великої кількості наукових праць, присвячених кримінально-правовій характеристиці злочинів, що вчиняються медичними працівниками (В.І. Акопов, В.В. Балабко, Ф.Ю. Бердичевський, В.О. Глушков, І.В. Івшин, М.І. Ковальов, А.І. Коробєєв, Н.В. Мірошниченко, Я.О. Миц, С.П. Мокринський, А.А. Мохов, І.О. Нікітіна, О.В. Родін, А.Н. Савицька, І.А. Сенюта, С.Г. Стеценко, Є.В. Фесенко, С.А. Химченко, Г.В. Чеботарьова, О.В. Червоних, М.Д. Шаргородський, А.Н. Язухін та ін.), доводиться констатувати, що в них не повно розкрито усі питання, пов'язані з кримінальною відповідальністю за аналізований злочин.

Ознайомлення із текстом дисертації, автореферату та опублікованими працями О.Г. Берила надає підстави стверджувати, що підготовлена ним дисертація є дійсно новим комплексним дослідженням, яке на відміну від вже існуючих наукових праць, стосується всього обсягу питань, пов'язаних із кримінальною відповідальністю за ненадання допомоги хворому медичним працівником. На основі такого дослідження дисертантом сформульовано принципово нові висновки та пропозиції.

Що ж стосується проблем правозастосування, то про них можуть свідчити статистичні дані Державної судової адміністрації України, які також ґрунтовно вивчалися дисертантом, і хоча такі дані вказують на незначну кількість осіб, засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст. 139 КК України. Зокрема, за даними МВС України в останні роки прослідковується тенденція щодо їх збільшення (якщо упродовж 2003–2012 рр. виявлено лише 11 відповідних фактів, то в 2013 р. – 47; 2014 р. – 26; 2015 р. – 39; 2016 р. – 44; 2017 р. – 36). Водночас існують обставини, що штучно впливають на низький рівень реєстрації ненадання допомоги хворому медичним працівником як злочину (зокрема, латентність, приховування та перекручення статистичної звітності, помилки при кваліфікації, складність доказування тощо).

Отже, вибір дисертантом теми дослідження є надзвичайно своєчасним, зумовлений її актуальністю та вагомим практичним значенням опанування

проблем, які пов'язані з кримінальною відповідальністю за ненадання допомоги хворому медичним працівником.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується тим, що праця містить всі необхідні для такого дослідження компоненти: критичний аналіз досягнень попередніх дослідників цієї та суміжних проблем; вивчення кримінального законодавства окремих європейських країн у частині відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником; анкетування (опитування) 367 працівників слідчих підрозділів Національної поліції України з м. Києва та Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Тернопільської, Миколаївської, Одеської, Рівненської, Сумської, Харківської та Херсонської областей щодо питань кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником; узагальнені результати вивчення 32 архівних кримінальних проваджень (кримінальних справ), розпочатих (порушених) за ст. 139 КК України, розслідуваних органами досудового розслідування правоохоронних органів та розглянутих судами різних інстанцій у 2002–2017 рр.; статистичні дані МВС України щодо кількості виявлених та розкритих злочинів, передбачених ст. 139 КК України за 2002–2012 рр.; статистичні дані Генеральної прокуратури України щодо кількості розпочатих кримінальних проваджень і кримінальних проваджень, у яких особам вручено повідомлення про підозру за вчинення злочинів, пов'язаних із ненаданням допомоги хворому медичним працівником; офіційна статистика Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України та інших уповноважених органів про виявлення, розкриття, розслідування та розгляд справ щодо ненадання допомоги хворому медичним працівником у 2002–2017 рр.

Обсяг опрацьованих дисертантом матеріалів свідчить, що О.Г. Берило провів дослідження обраної ним теми на належному науковому та методологічному рівнях, що надало змогу сформулювати самостійні та оригінальні висновки і пропозиції, що відображають наукову новизну

дисертаційного дослідження, в тому числі достатньо обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства – дисертант пропонує, зокрема, нову редакцію ст. 139 КК України.

Дисертація базується на комплексному, системному підході, характеризується належним рівнем наукових узагальнень. Водночас методологічні підходи до дослідження питання, обраного автором, є традиційними для кримінального права (положення теорії пізнання і теорії кримінального права), що в значній мірі зумовило успішне написання дисертації. У праці застосовуються, зокрема, такі методи дослідження: історико-правовий, порівняльно-правовий, діалектичний, логіко-семантичний, догматичний, моделювання, узагальнення, статистичний, системний, структурно-функціональний, соціологічний та метод бібліометрії. Використання зазначених методів надало змогу всебічно вивчити питання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником та сформулювати достатньо обґрунтовані та науково достовірні висновки і пропозиції.

Використання зазначених методів дозволило авторові досягнути мети дослідження – здійснити комплексну та системну розробку питань щодо кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником, а також сформулювати на цій основі пропозиції щодо удосконалення законодавства та доктринальних положень кримінального права, спрямованих на підвищення ефективності правозастосовної діяльності в даній сфері.

Дисертантом використано значний обсяг загальнотеоретичної та спеціальної літератури за темою дослідження, в тому числі праці вчених інших країн. Зміст дисертаційного дослідження свідчить про вміння дисертанта критично мислити, аналізувати і сприймати положення використаних джерел.

Автор вміло провів порівняльне дослідження положень КК України та кримінальних законів окремих держав ближнього і дальнього зарубіжжя, зокрема Королівства Норвегії, Королівства Данії, Федеративної Республіки Німеччини, Франції, Республіки Болгарії, Королівства Іспанії, Російської

Федерації, Республіки Білорусь, Республіки Польща, Грузії, Латвійської, Литовської і Естонської республік, Китайської Народної Республіки.

На користь належного рівня проведеного наукового дослідження свідчить і той факт, що дисертант критично проаналізував і здебільшого врахував позицію інших вчених, які приділяли увагу аналізованим питанням.

Слід також звернути увагу на те, що рекомендації, які містяться у роботі, пройшли належну апробацію та знайшли своє відображення у відповідних наукових працях автора.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що дисертація О.Г. Берила однією з перших в Україні, яка присвячена питанням щодо кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником. Конкретний внесок дисертанта у наукову розробку зазначених положень полягає в обґрунтуванні пропозицій та рекомендацій, що містять елементи наукової новизни, мають теоретичне та практичне значення. Слід зазначити, що питання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником до цього часу не виступали окремим предметом спеціальних монографічних досліджень.

До положень дисертації, які безспірно мають елементи новизни, належать, зокрема, такі результати дослідження: 1) обґрунтовано пропозицію стосовно нормативного визнання потерпілим від ненадання допомоги медичним працівником пацієнта (замість хворого) і запропоновано термінологічно змінити назву ст. 139 КК України та внести зміни до її змісту, замінивши термін «хворий» терміном «пацієнт»; 2) сформульовано пропозиції щодо внесення змін до диспозиції ч. 1 ст. 139 КК України, стосовно визначення форми вини медичного працівника, з метою усунення дублювання законодавчого опису його психічного ставлення до можливого настання суспільно небезпечних наслідків, а не конкретизації його на діянні, тобто в ч. 1 ст. 139 КК України запропоновано: перед словами: «ненадання без поважних причин» доповнити словом «умисне», а слово «завідомо» виключити;

3) обґрунтовано необхідність, з огляду на потреби правозастосовної практики, доповнення ст. 139 КК України кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками.

У цілому позитивної оцінки заслуговує пропозиція автора, яка полягає в тому, що об'єктивна сторона ненадання допомоги хворому медичним працівником характеризується чотирма ознаками: протиправним діянням (ненадання допомоги – бездіяльністю-невтручанням); обстановкою вчинення злочину; суспільно небезпечними наслідками (смерть хворого або інші тяжкі наслідки); відповідним причинним зв'язком. Суспільно небезпечні діяння досліджуваного злочину мають вираз у формі ненадання допомоги хворому медичним працівником.

Викликають позитивне враження міркування автора про те, що з огляду на зарубіжний досвід та матеріали правозастосовної практики, необхідно доповнити ч. 2 ст. 139 КК України відповідними кваліфікуючими ознаками. У зв'язку з цим ч. 2 ст. 139 КК України після слів «те саме діяння» запропоновано доповнити словами «вчинене з корисливих мотивів або щодо неповнолітнього», тобто доповнити частиною другою такого змісту: «Те саме діяння, якщо воно вчинене з корисливих мотивів або щодо неповнолітнього пацієнта», а частину 2 вважати частиною 3 та викласти її в такій редакції: «Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, якщо воно спричинило смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки».

Цікавою видається й позиція дисертанта про те, що безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 139 КК України, має свої особливі риси і його слід розглядати як суспільні відносини, що охороняють життя та здоров'я особи і забезпечують реалізацію права громадян на надання медичної допомоги.

Отже, усі зазначені нами наукові положення дисертаційного дослідження містять елементи новизни і, без сумніву, є певним внеском у кримінально-правову доктрину.

Оцінюючи важливість для науки і практики одержаних автором результатів, необхідно також відзначити, що дисертація О.Г. Берила

підготовлена відповідно до: Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 р. № 2623-III; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України; Концепції реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008) від 21.11.2002 р. № 228-IV; Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 р. № 1153-р); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 рр., пп. 2.6, 5.11 (наказ МВС України від 16.03.2015 р. № 275); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр., схвалених рішенням Вченої ради академії від 26.12.2017 р. (протокол № 28).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 29.11.2016 р. (протокол № 23) та включено до переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 824, 2016 р.).

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях.

Результати дослідження повною мірою відображенні у 14 наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у наукових фахових юридичних виданнях МОН України, дві – у закордонних юридичних виданнях (Республіки Молдова), сім тез доповідей, які оприлюднені на науково-практичних конференціях та круглих столах. Усі сформульовані в дисертації висновки ґрунтуються на власних дослідженнях. Ідеї та розробки, що належать співавторам за темою дисертації, здобувачем не використовувались.

Положення та висновки, сформульовані в дисертації, окрім теоретичного, мають також **практичне значення** і можуть бути використані у: *законотворчій сфері* – при удосконаленні положень законодавства про кримінальну відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 10.04.2018 р.

№ 22/158/2-1-15); *практичній діяльності* – для правильного та однозначного застосування ст. 139 КК України та при розробленні (опрацюванні) законопроектів про внесення змін та доповнень до чинного КК України, а також при підготовці висновків до проектів підзаконних нормативно-правових актів (акти впровадженень у практичну діяльність Департаменту юридичного забезпечення МВС України від 15.05.2017 р., Головного слідчого управління Національної поліції України від 25.04.2018 р.); *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина», «Кримінальне право. Особлива частина», «Особливості кваліфікації окремих видів злочинів» (акти впровадженень Національної академії внутрішніх справ від 21.12.2017 р., Одеського державного університету внутрішніх справ від 16.03.2018 р.); *науково-дослідній діяльності* – для подальшої розробки теоретичних та прикладних питань щодо кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником, а також при підготовці підручників і навчальних посібників з кримінально-правових дисциплін (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 07.03.2018 р.).

Зміст автореферату дисертації відповідає її основним положенням та встановленим вимогам.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, звернемо увагу на окремі протиріччя, спірні положення, які, на наш погляд, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту дисертації.

1. Недостатньо переконливим видається підхід дисертанта щодо визначення кола зарубіжних країн, кримінальне законодавство яких вивчалось в роботі. Так, у підрозділі 1.3 «Кримінальне законодавство зарубіжних країн про відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником», автор зазначає таке: «... враховуючи, що кримінальна відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником, передбачається в законодавстві не всіх зарубіжних країн, то цілком логічно, що наше порівняльно-правове дослідження буде присвячене саме дослідженню

кримінального законодавства країн романо-германської правової сім'ї, зокрема, країн континентальної Європи та країн, які раніше входили до складу колишнього СРСР і стосуватиметься спеціальної норми, що передбачає кримінальну відповідальність за ненадання допомоги».

Така аргументація навряд чи є достатньою для того щоб остаточно відкинути перспективи порівняльно-правового дослідження кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником за законодавством зарубіжних країн, що відносяться до інших правових сімей.

2. Доволі дискусійним і таким, що потребує додаткового пояснення під час захисту дисертації є висновок її автора про виділення чотирьох етапів історичного розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником. Насамперед необхідно було б пояснити логіку та доцільність виділення першого етапу, яким автор вважає «період становлення кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником, та ототожнення його з умисним вбивством, залишенням у небезпеці, злісним невиконанням обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлено опіку чи піклування (X ст. – перша половина XIII ст.)».

У цьому зв'язку виникає запитання: як могло розвиватися законодавство про кримінальну відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником, якщо у зазначеному законодавстві не було окремо встановлено такої відповідальності? Користуючись подібною логікою, можна було виділити і період до виникнення матеріально зафіксованих норм права.

3. Не можна також погодитися із позицією автора щодо визначення поняття об'єкта злочину. Так, на думку О.Г. Берила, найбільш обґрунтованим, загальновизнаним та найбільш поширеним у теорії кримінального права є твердження, що об'єкт злочину – це суспільні відносини, які знаходяться під охороною кримінального закону, шляхом зміни яких заподіюється соціально небезпечна шкода.

Наведене дисертантом визначення не є загально визнаним та найбільш поширеним у кримінально-правовій науці. Дійсно, об'єктом злочину (у вузькому розумінні) є суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, суб'єктам яких завдана істотна шкода чи створена загроза її заподіяння. Однак у широкому розумінні об'єктом злочину є елементом складу злочину, що охоплює не лише зазначені суспільні відносини як обов'язкову ознаку, а й уключає в себе такі факультативні ознаки, як потерпілого від злочину і предмет злочину.

У контексті наведеного поняття наголошуємо на тому, що саме суб'єктам суспільних відносин (їх учасникам) заподіюється шкода при вчиненні суспільно небезпечного діяння. Інші елементи суспільних відносин (соціальний зв'язок між учасниками суспільних відносин і предмет останніх) не можуть зазнавати шкоди від суспільно небезпечного посягання, оскільки такі елементи не здатні усвідомлювати, а відтак – оцінювати заподіяну шкоду.

Крім того, існує певна суперечність між визнанням дисертантом об'єктом злочину певних суспільних відносин і його позицією стосовно визнання видовим об'єктом аналізованого злочину права громадян на охорону здоров'я в системі охорони здоров'я. Тому під час захисту дисертації хотілося б почути позицію автора про те, що він визнає об'єктом злочину: суспільні відносини чи суб'єктивне право особи?

4. Доволі дискусійною є також теза дисертанта про те, що потерпілий виникає в разі вчинення будь-якого злочину. Проте ознакою складу злочину, на думку автора, він стає лише в тих випадках, коли на нього безпосередньо вказано в законодавчому формулюванні певного злочину (с. 108).

При цьому дисертант взагалі не надає визначення поняття потерпілого від злочину. Отже, з наведеної тези можна зробити висновок, що автор вважає таким потерпілим будь-яких суб'єктів суспільних відносин, яким загрожує або завдається істотна шкода внаслідок злочинного посягання (тобто це може бути усе суспільство чи держава, юридичні або фізичні особи).

На нашу думку, потерпілий від злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що характеризує людину, з приводу якої вчиняється злочин та (або) якій, відповідно до кримінально-правової норми, злочином завдається істотна шкода (чи створюється загроза її заподіяння).

Таким чином, хотілося б почути пояснення дисертанта щодо того, кого, на його думку, слід визнавати потерпілим від злочину.

5. Враховуючи те, що автором достатньо ґрунтовно досліджені усі ознаки аналізованого складу злочину, видається дивним, що питанню стосовно моменту закінчення злочину ним приділено лише одне речення: «Злочин вважається закінченим з моменту ненадання допомоги хворому медичним працівником».

Окрім того, що ця теза не може вважатися обґрунтованою через відсутність щонайменших авторських пояснень, вона видається також і не коректною, оскільки стосується лише моменту закінчення основного складу злочину (тобто передбаченого ч. 1 ст. 139 КК України). Тоді як його кваліфікований склад, що передбачений ч. 2 ст. 139 КК України, є матеріальним.

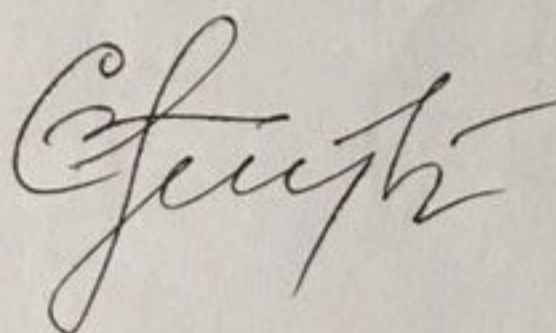
Загалом наші критичні зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження, оскільки більшість із них належить до спірних і не торкаються основних, концептуальних положень дисертації.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема дисертації надзвичайно актуальна, більшість сформульованих автором висновків і рекомендацій – достатньо аргументовані, характеризуються науковою новизною і мають не лише теоретичне, а й практичне значення. Таким чином, рецензована дисертація є кваліфікованою науковою працею, що містить результати проведених автором досліджень. Нею отримані нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального права, а саме – автором здійснено комплексну та системну розробку питань щодо кримінальної відповідальності

за ненадання допомоги хворому медичним працівником, а також сформульовано на цій основі пропозиції стосовно вдосконалення законодавства та доктринальних положень кримінального права, спрямованих на підвищення ефективності правозастосовної діяльності в цій сфері.

Праця Берила Олександра Георгійовича «Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником» відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій (зокрема, п. 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567), а сам здобувач на основі публічного захисту заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

**Офіційний опонент –
науковий консультант
відділу забезпечення роботи
суддів Великої Палати управління
забезпечення роботи Великої Палати
секретаріату Великої Палати
апарату Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент**

Є. В. Лащук

“21” 06 2018 р.

Підпис Лащука Є. В. засвідчую

**Керівник Апарату
Верховного Суду**

“21” 06 2018 р.

О. А. Булка